

UMEÅ UNIVERSITET

Jordbrukets betydelse i stadsnära miljö.

En undersökning av Umeå kommuns
översiktsplanering för Röbbäcksområdet.

Emil Österholm

Examensarbete, 15 HP

Miljö- och hälsoskyddsprogrammet, Umeå universitet 180 HP
Vt. 2018

The importance of agriculture in the urban environment

A survey of Umeå municipality's plan for the Röbbäck area

Emil Österholm

Abstract

This study aimed to examine what role and how the agriculture will be affected in a peri-urban environment as by the comprehensive plan that the municipal has established for the Röbbäck area. The study tried to value the importance and role for the agriculture today and in the future. The methods of this study were interviews with farmers, inhabitants and workers of Röbbäck, businesses and a sports club based on two types of interviews one survey-based with fixed questions and one in-depth interview with farmers. The municipal comprehensive plan and accompanying environmental impact assessment along relevant literature and the statistical database from Jordbruksverket were used to extract and compile data. The results show that the fields in and surrounding Röbbäck contained good agricultural values and the ability to maintain of self-sufficiency in Västerbottens county is low. In the interviews with farmers the fear of not being able to use the farmland as before as a result of complaints on dust, noises, smells and rules on spreading fertilizers and pesticides raised a concern. The interviews showed that people living in Röbbäck liked the combination of being close to Umeå city centrum as well as living close to the nature and the open landscapes, but few saw the link between the agriculture in Röbbäck and these. The report concludes that the issue is complex and depends on whose interest should go first. There were both positive and negative outcomes of the plan in all the three pillars of sustainability.

Keywords: Agriculture, peri-urban, comprehensive plan,

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Frågeställning och syfte.....	1
1.2 Avgränsning.....	1
2 Bakgrund	1
2.1 Lagstiftning.....	1
2.2 Miljömål – Ett rikt odlingslandskap.....	2
2.3 Miljömål - God bebyggd miljö	2
2.4 Exploatering av jordbruksmark.....	3
2.5 Värdering av jordbruksmarken	3
3 Material och metoder	3
3.1 Litteraturstudier	3
3.2 Intervjubaserad insamling.....	4
3.3 Områdesbeskrivning och avgränsning.	4
4 Resultat	5
4.1 Andel jordbruksmark i Västerbottens län och Umeå kommun	5
4.2 Värdering av jordbruksmark sett till marknadsvärde och produktionsvärde.....	6
4.3 Faktisk produktion och konsumtion av livsmedel i Västerbottens län.....	7
4.4 Omfattning av jordbruk i Röbbäcksområdet och planerad byggnation	8
4.5 Mark- och skogsägares syn på områdesplaneringen	9
4.6 Röbbäcks invånares förhållande till området	9
4.7 Hur förändras Röbbäcksområdet som by och landsbygd, positivt och negativt, av den planerade utvecklingen?	10
4.8 Kommunens arbete med översiktsplaneringen	11
5 Diskussion	11
5.1 Exploatering samt värdering av jordbruksmark i Västerbotten och Umeå kommun	11
5.2 Social, ekonomisk och ekologisk utveckling.....	12

5.3 Påverkan på jordbruket	13
5.4 Jordbrukets betydelse för Röbbäck och kommunen i framtiden .	14
5.6 Slutsats.....	15
6 Referenser	16
Bilaga 1 Frågor som användes vid intervju av privatpersoner	
Bilaga 2 Frågor använda som intervjuunderlag till de djupgående intervjuerna med lant- och skogsbrukare, föreningar och företagare	
Bilaga 3. Gradering av åkermark i Sverige	

1 Inledning

Några kilometer sydväst om Umeå centrum ligger Röbbäcks by. Stiftelsen Umeå Älvdal beskriver området som en av de äldre byarna med verksamma bönder så långt tillbaka som 1443 (Umeå älvdal, 2018). Vidare beskrivs kartor från 1600 och 1700-talet där man kan se att byns nuvarande länga är densamma som det var vid laga skifte 1885 och att antalet bönder då var 50 stycken. (Umeå älvdal 2018)

Som en del av Umeå kommuns långsiktiga vision om att till år 2050 inneha 200 000 invånare har Röbbäcksbygden utpekats som ett av de områden som kommer att behöva öka antalet bostäder. Man räknar på att området ska öka med sitt invånarantal med 25 % vilket innebär att bostäder för 2700 personer. Av dessa 2700 planeras bostäder för 600 personer på Söräkern (Umeå Kommun 2017). Denna översiktsplanering antog kommunfullmäktige 2017 som en del i att säkra ett hållbart centrum inom det man kallar "5-kilometersstaden" (Umeå kommun 2017).

Inom översiktsplanen för Röbbäcksbygden, Stöcksjö och Degernäs finns vad många anser är kommunens viktigaste jordbruksmarker med flera aktiva företag inom jordbruk och andra areella näringar (Lindström, muntl. 2018).

1.1 Frågeställning och syfte

Syftet med detta arbete är att studera jordbrukets betydelse i stadsnära miljö och vilken betydelse översiktsplaneringen kan komma ha för Röbbäck och Umeå kommun genom att svara på följande frågeställningar:

1. Vilken betydelse har jordbruket och andra areella näringar i Röbbäcksområdet för en ekonomisk, social och ekologisk hållbar utveckling i byn för Umeå kommun som helhet?
2. Hur påverkas jordbruket och andra areella näringar i Röbbäcksbygden av den aktuella planeringen?
3. Hur förändras Röbbäcksområdet som by och landsbygd, positivt och negativt, av den planerade utvecklingen?

1.2 Avgränsning

Arbetet fokuserar på exploatering av jordbruksmark i Söräkern, Röbbäck. Gällande värdering av jordbruksmarker och dess betydelser för Umeå, Västerbotten och Sverige kommer inte faktiska data på kollektiva värden att ingå på grund av dess komplexitet.

2 Bakgrund

2.1 Lagstiftning

För den fysiska planeringen av mark och ytor som står under kommunens ansvar gäller bland annat plan- och bygglagen (PBL) (Jordbruksverket 2017a). Enligt PBL 2 kap 1§ (PBL 2010:900) framgår det att ett markområdes ändamål bör bestämmas utifrån dess beskaffenhet, läge och behov. Lagstiftning om att ta jordbruksmark i anspråk finns i MB 3 kap 4§ (SFS 1998:808) som syftar till att ett samhällsintresse ska ligga till grund om mark ska tas i anspråk. Detta behov ska då inte kunna ur allmän synpunkt, tillfredsställas av annan mark.

Kommunens rättigheter och skyldigheter att lösa in mark regleras i expropriationslagen. Expropriation innebär att fast egendom kan tas i anspråk för allmänna behov (SFS 1972:719). Inom ramen för plan och bygglagen är det MB 3 kap 4§ som reglerar när jordbruksmark som inte är av nationell betydelse får användas till bebyggelse (SFS 1998:808).

Enligt plan- och bygglagen ska varje kommun ha en översiktsplan som omfattar kommunens hela yta (Jordbruksverket 2017a). Planen ska vara aktuell och det ska framgå hur kommunen avser att använda mark- och vattenområden (Umeå kommun 2017). När

en översiktsplan ändras eller förnyas ska kommunen samråda med länsstyrelsen, regionala organ, grannkommuner och kommuninvånare. Samrådet ska då dokumenteras och sammanställas till en samrådsredogörelse (Boverket 2018). I enlighet med miljöbalken och förordningen om miljökonsekvensbeskringar (SFS 1998:905) ska en miljökonsekvensbeskrivning upprättats för att identifiera planens betydande miljöpåverkan. Det ska tydligt framgå vilken inverkan planen har på miljön, betydelse för hälsa och säkerhet, hushållning med naturresurser, analys av rimliga alternativ och ett noll-alternativ.

2.2 Miljömål – Ett rikt odlingslandskap

Ett rikt odlingslandskap har definierats av Sveriges regering: "Odlingslandskapet och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks." (Miljömål.se 2016a).

På regional nivå i Västerbottens län anser man att miljömålet inte kommer att kunna uppnås då man de senaste 10 åren sett en minskning av jordbruksmark (Miljömål.se 2017). I Naturvårdsverkets regionala uppföljning 2016 anses att en exploatering av jordbruksmarker bör begränsas för att vara förenligt med att uppnå miljö kvalitetsmålet (Naturvårdsverket 2016).

I linje med det regionala miljömålet ligger också det kommunala miljömålen, som definieras följande (Umeå kommun 2008):

- Arealen brukade jordbruksmark ska inte minska jämfört med 2005 års nivå.
- Skyddsvärda betesmarker i hävd ska öka.
- Senast 2012 ska minst 30 % av brukade jordbruksarealen odlas certifierat ekologiskt och 15 % av djurhållning för livsmedelsproduktion vara ekologiskt certifierad.
- Senast 2012 erbjuds minst 50 % ekologiska livsmedel i kommunens skolor, förskolor, handikap- och äldreomsorg.

2.3 Miljömål - God bebyggd miljö

Miljömålet god bebyggd miljö beskrivs enligt regerings definition att samtidigt som städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god livsmiljö så ska de även medverka till god global och regional miljö. Det poängteras också att natur- och kulturmiljöerna ska tas till vara på och utvecklas (Miljömål.se 2016b). Detta ska ske genom att byggnationer och anläggningar utformas och lokaliseras på ett sådant miljöanpassat sätt och att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas (Miljömål 2016b).

På regional nivå i Västerbottens län bedöms det att miljömålet inte kommer att kunna nås till år 2020 på grund av att länets långsiktiga planering varit eftersatt i många år och att hälften av länets 15 kommuner har en översiktsplan som är äldre än 2010 (Miljömål.se 2017). Endast ett fåtal kommuner har strategier för hur grönstruktur, kulturmiljö och miljöanpassande transporter ska utvecklas (Miljömål.se 2017). En förtätning av Umeås centrala delar gör att urbana livsmiljöer kan erbjudas med närhet till service och kollektivtrafik ses som en positiv utveckling (Naturvårdsverket 2016). En ek menar samtidigt att det kan uppstå en effekt där bostäder byggs i allt mer bullerutsatta lägen och områden med lägre luftkvalitet. Förtätningen innebär också att tomtstorlekar minskar, lägenheternas storlek minskar samt att en förtätning kan ske på bekostnad av att grönområden minskar men att man ser goda och varierande möjligheter till rekreation utanför tätorterna (Naturvårdsverket 2016).

Det lokala arbetet med miljömålet har beskrivits i samma dokument som de övriga miljömålen där också ovan nämnt "ett rikt odlingslandskap" som ligger helt i linje med

det regionala och nationella miljömålet. Umeå kommun ska enligt miljömålet arbeta för att natur- och kulturvärden tas tillvara på och utvecklas på ett miljöanpassat sätt. Dessutom ska kommunen arbeta långsiktigt och med god hushållning av mark, vatten samt att andra resurser skall främjas (Umeå kommun, 2008). Målen för nytillkommande bebyggelse och grönstruktur sträckte sig fram till år 2012 (Miljömål.se 2017).

2.4 Exploatering av jordbruksmark

I Norrland sker en minskning av andel brukad åker- och betesmark. Minskningen beror främst på försämrade lönsamhet i att bruka marken (Jordbruksverket 2013). En annan mindre, men betydelsefull orsak till minskningen av jordbruksmarker är exploatering. Ofta berörs de mest bördiga markerna i form av att bebyggelse och infrastruktur etableras (Jordbruksverket 2013). Under perioden 2011–2015 exploaterades ca 3000 ha nationellt, främst för byggnation av bostäder (Jordbruksverket 2017a). Förutom att natur- och kulturvärden påverkas så kan marken också hamna i ett irreversibelt tillstånd där tryckskador och bortschaktning av matjordslager gör det svårt att återställa marken till produktiv jordbruksmark i framtiden. I samma rapport från Jordbruksverket (2017a) framgår det att stor del av den exploaterade jordbruksmarken under 2011–2015 återfanns i eller i nära anslutning till tätortsgränserna sett till en nationell skala.

En anledning till att produktiva jordbruksmarker är viktiga ur samhällsintresse är förmågan att kunna upprätthålla självförsörjning för landet. År 2012 fanns det på nationell nivå 0,3 ha åkermark tillgängligt per person och år (Slätmo et al. 2012). Enligt Slätmo krävdes det 2012 cirka 0,4 ha per person och år till livsmedel vilket löstes med hjälp av import. Vid årsskiftet 2016 / 2017 fanns det 268 465 invånare i Västerbottens län (SCB, 2018) och 68 470 ha åkermark i tillgängligt (Jordbruksverket 2018a). Vilket innebär att i Västerbottens län finns det 0,26 ha tillgänglig åkermark per person.

2.5 Värdering av jordbruksmarken

Jordbruksmark kan värderas utifrån ett antal olika aspekter, utifrån sitt marknadsvärde som marken har vid ett försäljningstillfälle. Marken kan värderas till sitt avkastningsvärde det har för jordbruksföretagaren i form av de inkomster det inbringar. Dessa värden är absoluta och generas på marknaden av att det finns en säljare och en köpare och kan därför enkelt mätas eller uppskattas (Brännlund & Kriström 2012).

Utöver de värden som är direkt mätbara finns det värden som är svårare att uppskatta och kvantifiera, så kallade kollektiva värden. Kollektiva värden kan vara möjligheten för kommunens invånare att utföra rekreation eller ha upplevelser. Dessa värden är svårare att kvantifiera men olika försök har gjorts i tidigare studier. I Röbbäck uppstår kollektiva värden till följd av att jordbruksmarkerna hålls öppna så invånarna kan njuta av vyer, promenadstråk längs brukningsvägar med mera.

3 Material och metoder

3.1 Litteraturstudier

Data om jordbruksarealens storlekar och grad av exploatering har insamlats och sammanställts från jordbruksverkets statistiska databas samt rapporter och tidigare studier. För fakta kring värdering av jordbruksmark har grundlig litteraturundersökning genomförts och sammanställts. Faktamaterial, rapporter och artiklar har insamlats från bland annat Web Of Science, Google Scholar, Jordbruksverket, Naturvårdsverket samt Länsstyrelsen. Detta utöver den grund som kommunens översiktsplan för Röbbäcksområdet gett. Vid användning av artikeldatabaser har sökord som hållbart jordbruk, exploatering av jordbruksmark, hållbar utveckling, stadsnära jordbruk etc. använts. Fullständig litteraturlista återfinns i referenslistan.

3.2 Intervjubaserad insamling

För att insamla kvalitativa data om hur Röbbäcksbygden kan komma att påverkas har tre huvudsakliga grupper identifierats. 4 stycken verksamhetsutövare i form av lant- eller skogsbrukare, 3 stycken verksamhetsutövare i form av näringsidkare. En förening och 15 stycken privatpersoner som är boende eller jobbar i Röbbäck.

Vidare har två former av kvalitativa intervjuunderlag utformats (se bilaga 1). En intervju med förutbestämda frågor kring områdesplaneringen som ställdes till lant- och skogsbrukare, näringsidkare och föreningar. En enkätbaserad intervju som insamlats under ett tillfälle utanför COOP i Röbbäck där förbipasserande fick svara på frågor. Antal tillfrågade uppgick till 15 stycken.

Två sakkunniga inom lant- och jordbruk har också intervjuats förutom de aktiva jordbrukarna. Lars Ericson, landsbygdsenheten Länsstyrelsen Västerbotten och Boel Sandström försöksledare och avdelningschef Fältforskningsstationen SLU.

3.3 Områdesbeskrivning och avgränsning.

Röbbäck med sina 2500 invånare beskrivs i översiktsplaneringen (Umeå kommun 2017) som en stadsdel till Umeå och hamnar inom vad de beskriver som 5-kilometersstaden. Det går att urskilja fyra huvudsakliga byggelsestrukturer typer och områden. Slätten, skogsbrynet, det gamla Röbbäck samt skogen. I de östra delarna av byn är av äldre karaktär och har anor bak till medeltiden. Den västra delen är av nyare karaktär med villor, radhus och lägenheter byggda från 1980-talet och framåt (Umeå kommun 2017).

Söräkern beskrivs i bakgrunden som en del av det gamla Röbbäck med anor långt bak i tiden och stark jordbrukartradition. Detta område föreslås nu som bostadsområde för ca 600 personer som beräknas uppta cirka 15 ha sydost om Röbbäck by och angränsar till Röbbäcken (Umeå kommun 2017). I området ingår Röbbäck IF:s fotbollsanläggning, en äldre del av Röbbäck i form av äldre bebyggelse och jordbruksmark som kan ses på kartan i figur 1.

Detta arbete har sitt ursprung i Umeå kommuns översiktsplan för Röbbäck med fokus på exploatering av området Söräkern. Fokus ligger på jordbrukets betydelse för de verksamhetsutövare som berörs och invånarna i Röbbäck. Därför är det geografisk avgränsat till Söräkern som kan ses på figur 1. Även fast översiktsplanen involverar flera delar av Röbbäck som by med exempelvis ett nyetablerat bostadsområde öster om Skravelsjö kommer detta inte att tas upp i rapporten.

Tabell 2. Andel slätter- och betesvall som nyttjas i Umeå kommun i hektar under perioden 2005 – 2017. Förändringen syftar på skillnaden i antal hektar mellan andel 2005 och 2017 (egen bearbetning med siffror från jordbruksverkets statistikdatabas jordbruksverket 2018b)

Umeå	2005	2007	2010	2012	2014	2016	2017	Förändring 05 - 16	Förändring i % 05-16
Total åkermark	13416	12905	12708	12801	12675	12327	12191	-1225	- 9 %
Slätter och betesvall som utnyttjas	8062	8227	8521	8678	8840	8047	7844	- 218	- 3 %
Annan obrukad åkermark	9	6	-	-	-	-	-	-	-
Ospecificerad åkermark	340	50	117	112	27	125	115	-225	- 66 %

I tabell 3 framgår att andelen total betesmark uppvisar en ökning med 32 ha i Umeå kommun sett till samtliga typer av betesmark hopslaget. Resultaten visar på en minskning av total betesmark med 6 ha vid mätning av slätteräng, skogsbete, mosaikbetesmark och ospecificerad betesmark. År 2015 sticker ut som det år med störst andel total betesmark och det enda året då mosaikbetesmark finns med i statistiken (Jordbruksverket 2018c).

Tabell 3. Andel betesmark i Umeå kommun under tidsperioden 2005 – 2017. Siffror anges i ha. Total betesmark är sammanräkning av de olika former av betesmarker som identifierats. Resultat för mosaikbetesmark finns endast under 2015 vid det angivna tidsintervallet (Jordbruksverket 2018c).

Umeå	2005	2007	2008	2010	2012	2014	2015	2016	2017
Total betesmark	351	319	277	270	309	308	435	333	345
Betesmark	287	290	259	241	277	283	382	307	319
Slätteräng	13	14	12	13	15	15	25	14	14
Skogsbete	14	11	4	4	4	4	1	4	4
Mosaikbetesmark							20		
Ospecificerad betesmark	28	2	2	11	5	7	7	8	8

Enligt tidigare studier från a (2013 och 2017) baserade på datainsamling i form av register, kart- och satellitbilder har på länsnivå totalt 27,4 ha åkermark använts till exploatering mellan 2011 och 2015 och 1,1 ha betesmark. Samma studier visar på att i Umeå kommun har totalt 15,3 ha använts av åkermarken och 0,5 ha av betesmarken.

Tidigare studier från Jordbruksverket (2013 och 2017) som är baserade på datainsamling i form av en kombination av register, kart- och satellitbilder som visar den totala andelen exploaterad jordbruksmark och skogsmark.

4.2 Värdering av jordbruksmark sett till marknadsvärde och produktionsvärde

Under perioden 1995 till 2015 ökade genomsnittspriset på åkermark med 510 % i hela riket och i övre Norrland 520 % under tidsperioden 1995 – 2016 (tabell 4). Genomsnittspriset på betesmark har under perioden 1995 - 2016 ökat med 551 % i hela landet och i övre Norrland 327 % (tabell 5) (Jordbruksverket 2017b).

Tabell 4. Genomsnittliga priset på Åkermark under tiden 1995 till 2016 i tusen kr/ha (tkr/ha). För hela riket och för övre Norrland. I tabellen är priset för 2014 beräknat 2 ggr både enligt 2011* års taxeringsnivå och 2014 års taxeringsnivå. Vid jämförelse mellan 2013-2014 används 2014 års nivå, medan 2014 taxeringsnivå visar prisnivå för 2014 bäst (Jordbruksverket, 2017b). Data för övre Norrland är baserat på NUTS2 är en regional indelning som används inom EU för statistikredovisning. NUTS2 består av riksområden (SCB 2008).

Område	1995	2000	2005	2013*	2014*	2014	2015	2016
Hela riket	12,3	19,3	35,9	58,8	60,6	67,4	72,5	75,0
Övre Norrland	2,5	3,6	7,3	14,5	15,3	14,8	15,8	15,5

Siffrorna som visas i tabell 4 och tabell 5 är marknadsvärdessiffror vilket kan skilja sig från de faktiska produktionsvärdessiffror som en jordbruksmark generera. I snitt är marknadsvärdessiffrorna högre än själva produktionsvärdet då faktorer som närhet till stadskärnor, närhet till sjöar eller andra naturvärden påverkar marknadsvärdet (Jordbruksverket 2015).

Tabell 5. Genomsnittliga priset på betesmark under tidsperioden 1995 till 2016 i tkr/ha. För hela riket och för övre Norrland I tabellen är priset för 2014 beräknat 2 ggr både enligt 2011* års taxeringsnivå och 2014 års taxeringsnivå. Vid jämförelse mellan 2013-2014 används 2014 års nivå, medan 2014 taxeringsnivå visar prisnivå för 2014 bäst (Jordbruksverket, 2017b). Data för övre Norrland är baserat på NUTS2 som är en regional indelning som används inom EU för statistikredovisning. NUTS2 består av riksområden (SCB 2008).

Område	1995	2000	2005	2013*	2014*	2014	2015	2016
Hela riket	4,3	7,3	15,0	20,6	23,1	25,6	27,1	28,0
Övre Norrland	1,1	1,4	2,9	5,3	5,2	5,1	4,5	4,7

Ett sätt att bedöma produktionsvärdet är att kvantifiera nuvärdet av en förväntade framtida avkastningen (Renström Backman 2014). Där faktorer som betesmarkens areal, bördighet, avkastningsförmåga och geografiska läge påverkar värdet. Bördigheten är en faktor beroende av den biologiska avkastningsförmåga en jord innehar och varierar mellan olika jordar, hydrotopografiska lägen och det allmänna klimatläget. Avkastningsförmågan blir dessutom beroende av vilka transportkostnader som uppstår samt arronderingsförhållanden (SOU 1991:38). Med arroenderingsförhållanden menas fältets form, storlek och åkertäthet (Nationalencyklopedin 2018)

Vid tidigare bördighetskartering och klassificering av åkermark graderades marken i en skala 1–10, där 10 är mark som har bästa möjliga förmåga och 1 sämsta möjliga förmåga. Värdet för bördighet i övre och nedre Norrland klassas 1–4 (se karta i bilaga 3) men åkermarken i Västerbotten anses ha en lite bättre bördighet än vad marken i Norrbotten och Jämtlands län anses inneha (SOU 1991:38). Data från SMHI visar på att under de senaste 40 åren har växtperioderna förlängts, i norra Sverige har denna klimatförändring ökat växtperioden med cirka 2 veckor, vilket leder till att växtzonerna flyttar norrut vilket ökar förutsättningar för jordbruk med större skördar och nya grödor (SMHI 2013).

Arrendepris är ett sätt att spegla åkermarkens inkomster och därmed också ett mått på ett nettovärde för jordbruksmarkens produktionsvärde. Där korrelerar högsta bördighet med högsta arrendepriset. Priset var som högst i Sydsverige med ett snittpris på 3491 kr/ha och är och lägst i norra Sverige med 350 kr/ha och år. Genomsnitt för arrendepriset på åkermark var 1 637 kr år 2012 och motsvarande värde för betesmark uppgick till 581 kr/ha (Jordbruksverket 2017b).

4.3 Faktisk produktion och konsumtion av livsmedel i Västerbottens län

Västerbottens län innehar 2,7 % av Sveriges befolkning och producerar 1,8 % av svenska jordbruk- och trädgårdsproduktionen (Persson & Jonasson 2017). Sett till de olika produkterna kommer 3,9 % av totala mängden producerad mjölk i Sverige från Västerbottens län, nötkött 2,3 %, lamm 2,0 %, spannmål, oljevaxter, potatis, frukt och

grönt, griskött, kyckling och ägg med andelar från 1 % och nedåt (Persson & Jonasson 2017).

Enligt Persson och Jonasson (2017) så konsumerar befolkningen i Västerbottens län mat för cirka 9 miljarder kronor per år. Varav ungefär 50 % av pengarna stannar i länet i form av inkomster för restauranger, storkök, butiker, förädlingsindustrier, bönder med mera. Resterande 50 % går till staten i form av moms, råvaruproducenter och förädlingsindustrier i andra länder eller i andra delar av Sverige. Nettoproduktionen av livsmedel i Västerbottens län i förhållande till export och import visar på ett underskott av livsmedelsvaror och värdet för det som produceras täcks inte av kostnaden för det som köps in (Persson & Jonasson 2017).

Ur ett internationellt perspektiv är förutsättningarna för jordbruk i Västerbotten goda. Mjolkproduktion ger per ko och år en genomsnittlig avkastning på cirka 8 650 kg, vilket är 7 gånger högre än världsgenomsnittet. Spannmålsproduktionen i Västerbotten ligger i 1 100 kg under världsgenomsnittet (Persson & Jonasson 2017).

I Västerbottens län är mjölk den dominerande livsmedelskategorin som produceras och står för 60 % av det totala produktionsvärdet, till skillnad från riksgenomsnittet på 26 %. Näst största delen av jordbruksintäkterna kommer från nötkött som står för 20 % vilket är 5 % högre än riksgenomsnittet (Persson & Jonasson 2017).

Sett till sysselsättning ligger Västerbottens län som rikssnittet med att ca 1,2 % av förvärvsarbetande befolkningen arbetar inom jordbruk. Dock minskar sysselsättningen i jordbruket snabbare i Västerbotten än sett till Sverige i helhet, under perioden 2005 och 2016 minskade sysselsättningen med 1,4 % i hela Sverige och 5,9 % i Västerbotten (Persson & Jonasson 2017).

4.4 Omfattning av jordbruk i Röbbäcksområdet och planerad byggnation

I Röbbäcksområdet finns idag 4 aktiva jordbrukare (Umeå kommun 2017) som nyttjar jordbruksmarken i olika omfattning. De som ingår i den här studien är Ulf Johansson, mjölkbonde med 70 djur varav 35 aktiva dikor och resten ungdjur och brukar 70 - 80 ha mark utspritt på 3 skiften (Muntl. 2018). Arne Lindström brukar cirka 75 ha för att bärga foder till sina djur i form av korn, havre, gräs. Jordbruksmarken kring Röbbäckslätten pekas ut som den största sammanhängande jordbruksmarken norr om Uppsala enligt Lindström (muntl. 2018). I anslutning till Röbbäckslätten har SLU (Sveriges lantbruksuniversitet) försöksområden och brukningsmark omfattande 300 ha (Sandström muntl. 2018).

Utöver den mark som tas i anspråk vid Översiktsplaneringen beräknas ca 20 ha jordbruksmark exploateras i samband med byggnationen av vägpaketet Västra länken/E12 (Sweco Umeå 2015). I miljökonsekvensbeskrivningen för vägbyggnationen framgår det att SLU Röbbäcksdalens försöksverksamhet förlorar 9,5 ha av de 190 ha de har tillgängliga. Vidare bedömer Länsstyrelsen Västerbotten att konsekvenserna för exploateringen för vägpaketet till måttliga eller stora eftersom Röbbäckslätten anses vara högt värderad som odlingsmark (Länsstyrelsen Västerbotten 1993).

Av de jordbruksföretagare (inklusive SLU) som tillfrågades svarade 3 stycken att de kände till översiktsplanen, vara av samtliga var väl insatt och hade aktivt deltagit i samrådsmöten. Ett företag hade inte tagit del av översiktsplanen och det var SLUs forskningsstation. En av jordbrukarna påverkas direkt genom att 4,5 ha av den jordbruksmark han idag nyttjar tas i anspråk och istället planeras han att ersättas med en markbit av motsvarande storlek.

4.5 Mark- och skogsägares syn på områdesplaneringen

De intervjuade som påverkas hade god insikt på vad översiktsplanen innebar och har deltagit i samrådsmöten och även gjort uttalande i samrådshandlingarna. SLU:s forskningsstation kände inte till översiktsplaneringen men påverkas inte direkt av planen. Däremot förlorar de odlingsmark i samband med nya vägpaketet Västralänken/E12. En jordbrukare som förlorar mark i anslutning till sitt brukningscentrum såg en direkt negativ ekonomisk och miljömässig påverkan av områdesplaneringen. Diskussioner finns om att den ska ersättas med mark som ligger en bit bort. Detta innebär längre transporter och mer insats av arbetstid. Enligt Lindström (muntl. 2018) så saknar den ersättningsmark som diskuterats de förutsättningar som krävs för ett hållbart brukande. Lindström menar att han själv inte påverkas direkt av områdesplaneringen gällande markförlust men lyfter frågan om att det påverkar andra, i och med att all mark utnyttjas på ett eller annat sätt idag så uppstår det ett underskott på bra mark. Skogsägaren såg möjlighet till att sälja av mark om det skulle bli aktuellt och på så sätt påverkas positivt ekonomiskt.

Vid intervjuerna ställdes frågan "Ser du/ni någon negativ påverkan på social, ekonomisk och miljömässig nivå?". Där svarade två av de intervjuade att det såg en oro att etablering av bostäder i närhet till jordbruksmarken kan innebära att de nyinflyttade tycker att jordbruket har en negativ påverkan på boendemiljön och att antalet anmälningar kan komma att öka i takt med förtätning. Då menas anmälningar i form av klagomål på lukt, buller och damm från verksamheterna. En av jordbrukarna ser en direkt påverkan då hans utsikt över Söräkern förstörs om flerfamiljsfastigheter byggs. Samtidigt är inte alla jordbrukare negativ till att området utvecklas utan 2 stycken ser det som något positivt.

Arne Lindström menar vidare att de fysiska förutsättningarna för jordbruk i Röbbäcksområdet är goda, "...Det är Norrlands bästa jordbruksmark. Men all mark är just nu upptagen" och att ett underskott på mark kommer uppstå i samband med att 15 ha brukbar mark försvinner. Boel Sandström (muntl. 2018) svarade på frågan att växtförhållandena för vårsädda spannmålsgrödor samt vallodling är bra och att växtförutsättningar för höstsädda grödor om de skulle passa in i önskad växtföljd också finns. På SLU:s teststation har de testat flera olika grödor framgångsrikt och ser därmed möjligheterna att utveckla produktion.

Boel Sandström poängterade vikten med att ha närhet till den mark som brukas ur ett rationellt tänkande. Samtidigt som det är viktigt att ha bra växtförutsättningar på ersättningsmarken för att den ska bli aktuell.

4.6 Röbbäcks invånares förhållande till området

Av de 15 intervjuade var 4 ej boende. 3 av de ej boende arbetade i Röbbäck och en person var ofta på besök i Röbbäck. Två av de intervjuade var egenföretagare med verksamheter i Röbbäck. Av de tillfrågade kände 11 stycken till områdesplaneringen.

Tabell 6 15 slumpmässigt utvalda personer ombads att svara på intervjufrågor utanför COOP-Röbbäck. De intervjuade fick svara på enkätbaserade. I tabellen nedan visas svaren på frågan "Vad anser du är viktigt att ha i din närhet för att du ska trivas på den plats du bor på?". Vissa liknande svar har kategoriserats ihop. Fullständiga frågor finns i bilaga 1.

Vad anser du är viktigt att ha i din närhet för att du ska trivas på den plats du bor på?		
Svar	Antal Svar	Procent av andel tillfrågade (n=15)
Nära till natur/öppna ytor att vistas i	6	40 %
Lugnt/tryggt och fint	4	27 %
Utbud av affärer/ett centrum	4	27 %
Barn/familj ska trivas	3	20 %
Skola/förskola i närheten	2	13 %

Utifrån intervju svaren framgår det att 6 av 15 tillfrågade sa att nära till natur och eller

öppna ytor att vistas i var viktigt att ha i sin närhet för att trivas på den plats man bor (tabell 6). Samtidigt som de intervjuade svarade på frågan om vad man värderar med att just bo i Röbbäck tycker 6 av 15 att närheten till centrum är en bra sak med att bo i Röbbäck (tabell 7). Tabell 6 visar att 4 av 15 tycker att det ska vara lugnt/tryggt och fint samt att ett utbud av affärer/närhet till ett centrum ska finnas. Av de intervjuade privatpersonerna boende i och kring Röbbäck samt besökare såg någon direkt påverkan av att de skulle tillkomma mer bostäder och mer invånare. 2 stycken såg det som möjlighet till nytt boende. 4 stycken såg fördelar att eventuellt centrum utvecklas och fler affärer tillkommer (tabell 6).

4.7 Hur förändras Röbbäcksområdet som by och landsbygd, positivt och negativt, av den planerade utvecklingen?

Av de tillfrågade privatpersonerna var de flesta positiv till en ökning av invånare och bostäder i Röbbäcksområdet.

Negativa tankar som lyftes fram av två intervjuade privatpersoner var att det eventuellt kan komma att uppstå "växtvärk" av att det inte riktigt tänkts igenom eller går för fort. Lantbrukarna såg också en positiv utveckling av ökat invånare och nybyggnationer men hade samtidigt en oro för att ha mycket människor nära inpå sina verksamheter som i sin tur skulle kunna leda till klagomål på lukt, damm och ljud som är vanliga inslag i jordbruksmiljö.

Två intervjuade egna företagare, en gårdsbutik och en restaurang såg det som positivt med ökning av boende i närheten då deras verksamheter troligtvis kan komma dra stor nytta av ökat kundunderlag. Röbbäcks IF:s ordförande anser att de både påverkas negativt och positivt. Föreningen påverkas negativt genom förlust av ytan där det idag ligger naturgräsplaner. För föreningen är det viktigt att ha ett väl sammanhållet arenaområde vilket naturgräsplanerna ger. I och med förlust av gräsytorerna måste en ny fotbollsplan etableras, vilket det har funnits planer på att göra i form av konstgräsplan men att expansionen nu måste ske snabbare än tänkt. Samtidigt så blir det en positiv påverkan troligtvis med antal ökande boende i närområdet som kan komma att engagera sig i föreningen och antal medlemmar som innebär mer inkomster i form av avgifter (Sundell muntl. 2018).

Tabell 7 15 slumpmässigt utvalda personer ombads att svara på intervjufrågor utanför COOP-Röbbäck. De intervjuade fick svara på enkätbaserade frågor. I tabellen nedan visas svararen på frågan "vad du värderar med att bo i Röbbäck?". Vissa liknande svar har kategoriserats ihop. Fullständiga frågor finns i bilaga 1.

Vad värderar du med att bo i Röbbäck?		
Svar	Antal svar	Procent av andel tillfrågade (n=15)
Nära till centrum (Umeå)	6	40 %
Lugnt/tryggt och fint	4	27 %
Kombination bo på landet och nära centrum	4	27 %
Öppna landskap	2	13 %
Naturnära	2	13 %
Mysigt	1	7 %

Elin Backman (muntl. 2018), kommunikationschef på COOP Nord menar att de har ansvariga för att bevaka översiktsplaner i kommunerna och håller ögonen öppna för intressanta lägen. De är medvetna om Röbbäcks expansion och förvärvade dåvarande ICA i Röbbäck 2017. De tror också att det kommer påverka COOP på Teg positivt som de nyligen investerat i och byggt om. Backman ser det som en naturlig del i en stads tillväxt att ytor omfördelas från ett ändamål till ett annat. Eftersom COOP är verksam i livsmedelsbranschen värnar man å andra sidan om lokal produktion och ser norrländskt jordbruk som en viktig del av detta, men det behöver nödvändigtvis inte vara stadsnära.

4.8 Kommunens arbete med översiktsplaneringen

I enlighet med rådande lagstiftning som finns för etableringar av översiktsplaneringar har Umeå kommun utarbetat det dokument som heter "Översiktsplan för Umeå kommun. Fördjupning för Röbbäck med miljökonsekvensbeskrivning MKB" (Umeå kommun 2017). Där det framgår att planen inte är juridiskt bindande men starkt styrande för vilka allmänna intressen som ska beaktas vid kommunal men även andra myndigheters planering. Som en del av framställande av översiktsplanen har samråd hållits under perioden 20 januari till 31 mars 2016 (Umeå kommun 2016). Information om samråd har spridits genom annonser i tidningar, pressmedeladen, sociala medier och via kommunens webbplats (Umeå kommun 2016). Kommunen har under samrådstiden haft informationsinsatser och en projektgrupp som har informerat olika nämnder, bolag, politiska ledare, tjänstemän, företag, intresseföreningar, byaföreningar och medverkat vid offentliga möten (Umeå kommun 2016). Vid och i anslutning till samrådsmöten har medborgare fått lämna skriftliga synpunkter samt svarat på enkäter vid samrådsmöten. 62 skriftliga yttranden har inkommit varav 7 från statliga verk, 13 yttranden från kommunala nämnder, 9 yttranden från organisationer samt 33 yttranden från privatpersoner (Umeå kommun 2016). Samtliga yttranden presenteras i samrådshandlingen. Vidare har en utställning med en justerad översiktsplan ställts ut där de berörda haft två månader på sig att lämna synpunkter på förändringarna. I samband med detta lämnar länsstyrelsen ett granskningsyttrande och ett utlåtande sker efter alla synpunkter samlats in och behandlats (Umeå kommun 2017).

Översiktsplanen för Röbbäck beskriver efter en introduktion ett planförslag, hur detta ska genomföras, en bakgrund med förutsättningar, en miljökonsekvensbeskrivning samt hur översiktsplanen stämmer överens med miljömålen (Umeå kommun 2017).

Miljökonsekvensbeskrivningen beskriver ett nuläge som är likvärdig med den aktuellt pågående markanvändningen och att miljöläget avses varken ha mer eller mindre miljöpåverkan.

Nollalternativet ska spegla en trolig utveckling baserad på en översiktsplan från 2011 (Umeå kommun 2017) där Västra länken byggs, flygbullerkurvan ändras utifrån de direktiv och beräkningar som fanns från Trafikverkets riksintresseprecisering (Umeå kommun 2017). Inget alternativ utöver planförslaget och nollalternativet finns beskrivet i miljökonsekvensbeskrivningen. I miljöbedömningen har ett antal aspekter identifierats och en bedömning om möjlig miljöpåverkan där nollalternativet jämförs mot planförslaget med nuläget. De identifierade aspekterna är: flygbuller, natura 2000, vatten, bebyggelsestruktur och hållbartillväxt, övriga naturvärden, jordbruk, friluftsliv och rekreation, klimatfaktorer, kulturmiljö och landskapsbild.

5 Diskussion

5.1 Exploatering samt värdering av jordbruksmark i Västerbotten och Umeå kommun

Länsstyrelsen bedömer att miljömålet ett "rikt odlingslandskap" inte kommer kunna uppnås till utsatt datum år 2020. Resultaten visar på en minskning av åker och betesmarker på regional nivå i länet och på kommunal nivå. Detta främst på grund nedläggning av jordbruk men även till viss del också på grund av exploatering. Under tidsperioden 2005 – 2016 minskade andelen åkermark och totalt sett betesmark i Umeå kommun med 1242 ha, varav 15,8 ha på grund av exploatering. I det dokument där kommunen antagit miljömålen framgår det att andel jordbruksmark inte ska minska jämfört med 2008 års nivå vilket kan anses inte uppnås. Bortsett från den andel jordbruksmark som försvinner på grund av nedläggningar så uppnås ändå inte miljömålet på grund av andel mark som tas i anspråk till följd av exploatering. Tillsammans med översiktsplaneringen som antagits försvinner 15 ha av jordbruksmark i Söråker, samtidigt har vägpaketet Västra länken / E12 antagits där ytterligare 20 ha mark kommer att tas i

anspråk av jordbruksmark på Röbbäcksslätten. Umeå kommun jobbar med att uppdatera alla miljömålen vilket förväntas vara klart vid årsskiftet 2018/19. Hur de ställer sig till förslut av jordbruksmark där återstår att se.

Att värdera ekonomiska förlusten och vinsten i och med områdesplaneringen är svårt och ett komplext problem. Som beskrivet i bakgrund och resultat kan detta ske ur flera olika synvinklar. Att värdera mark genom sitt marknadsvärde vid försäljningstillfälle, produktionsvärde eller det värde jordbruksmarken kan ha som kollektiv vara. Den kollektiva vara som jordbruksmark producerar presenteras utan data och värdering då detta blev för stort och komplext att skapa kvalitativa data kring, men som framgår i intervjuer med boende och arbetare i Röbbäck ses inte alltid jordbrukets roll att förvalta och skapa de efterfrågade landskapet. I en studie (Renström Backström 2014) framgår det att det är stor skillnad i betalningsvilja mellan kommuner, invånare och politiker vilket jag tror kan bero på kunskap om jordbrukets roll och bruknings sätt.

Ett annat sätt att mäta det ekonomiska värdet av en jordbruksmark, som kanske bättre återspeglar hur användbar en jordbruksmark är, sker genom att definiera produktionsvärdet. Produktionsvärdet återspeglar det faktiska avkastningsvärdet på produktionen. Etablering av bostadshus i anslutning till jordbruksmarker risker att påverka driften av jordbruket negativt. Skyddsavstånd vid användning av bekämpningsmedel och gödselspridning tillsammans med klagomål kan tvinga brukaren att ändra arbetssätt. Detta i kombination med storleken och formen på jordbruksmarken påverkar hur marken kan brukas och kan då även ge negativa utslag på eventuell avkastning på grund av dålig optimering (Ericson muntl. 2018). En mer djupgående undersökning i produktionsvärdet av jordbruksmarken i Umeå hade varit av intresse och mer högupplöst data är något som saknas.

Siffrorna för produktionsförmåga i Västerbottens län ser goda ut, framförallt mjölk där Västerbotten står för 3,9 % av Sveriges totala mjölkproduktion. Förutsättningarna för att bedriva jordbruk ekonomiskt finns. I Västerbottens län konsumeras det livsmedel för cirka 9 miljarder per år och det finns ett underskott i nettoproduktionen där varor köps in i större grad än vad de exporteras. Trots detta underskott av produktion så sjunker sysselsättningen snabbare i Västerbotten för de som jobbar inom jordbruk än riksgenomsnittet. I och med de klimatförändringar som skett och som vi står inför kan också vikten av jordbruksmark komma att öka. Globalt när klimatet försämrar och omöjliggör för produktion i vissa områden behövs stabil och produktiv mark för att möta de globala behoven.

5.2 Social, ekonomisk och ekologisk utveckling

I Miljökonsekvensbeskrivningen för översiktsplaneringen syftar social hållbarhet till att bygga en tät och funktionsblandad stad som leder till minskade transporter och hållbart transportsätt. Närhet till skola, arbete, service och fritidsaktiviteter samt att hushålla med mark och naturresurser (Umeå kommun 2017). Även i folkhälsomyndighetens definition av social hållbarhet (Folkhälsomyndighet 2014) nämns att grundläggande behov ska uppfyllas, mänskliga rättigheter ska säkerställas, alla människor ska vara inkluderade samt anpassas och utformas utifrån de grupper som har störst behov.

I och med etablering av flera olika bostäder ökar möjligheten för människor att bosätta sig i Röbbäck. Ökat antal invånare i närområdet möjliggör för en fungerande service och mer varierat utbud av varor. COOP har medvetet valt att förvärva matvarubutiken i Röbbäck och såg möjligheter att även omkringliggande affärer skulle komma påverkas positivt (Bäckman muntl. 2018). De näringsidkare som intervjuats såg samtliga det som positivt för deras verksamheter att ha fler boende i närområdet.

Röbbäcks IF påverkas genom att tappa två av deras gräsplaner vilket innebär att de måste investera i en ny konstgräsplan, något de planerat att göra längre fram i tiden. Nu måste

investeringen eventuellt göras tidigare än tänkt. Här såg Röbbäcks IF:s ordförande Robert Sundell (muntl. 2018) det både positivt och negativt. En investering måste ske och det är viktigt att ha ett sammanhängande arenaområde. Samtidigt så innebär ökat antal invånare också eventuellt fler medlemmar som bidrar till föreningens kassa och möjliggör nya investeringar.

Hushållning med mark och naturresurser går att diskutera, ser man till ett helhetsperspektiv och hela regionen där Umeå kommun har satt ett miljömål att arealen minskad jordbruksmark inte ska minska jämfört med 2005 års nivå inte. Målet 2005 års nivå uppfylls inte i och med att jordbruksarealerna minskar. Att då ta yta från en av kommunens mest produktiva jordbruksmarker till byggnation, och samtidigt öppna upp för att göra på samma sätt på andra ställen i närhet till centrum kan ifrågasättas om det är att hushålla på ett hållbart sätt.

Ett ekologiskt hållbart perspektiv beskrivs inte ingående i miljökonsekvensbeskrivningen men bedömningen är att planförslaget skyddar Röbbäcksskogen från avverkning, samt att känsliga områden vid gränsen mellan skog och jordbruksmark kan komma att hotas vid ökad bebyggelse utan helhetsbegrepp. Genom att ta Söräkern i anspråk för bebyggelse så säkras jordbruksmark öster om riksvägen från tillkommande bebyggelse, som inte ses som sammanhängande på grund av riksvägen. Noll-alternativet presenteras antas leda till byggnationer genom kompletteringar i luckor som finns idag, vilket skulle påverka brukningsvägar och att ökat byggande riskerar att flera människor påverkas av olägenheter från jordbruket, som vidare kan innebära en inskränkning på jordbrukets intresse.

Sett till klimatpåverkande faktorer så anses det i kommunens miljökonsekvensbeskrivning (Umeå kommun 2017) att det finns goda möjligheter till kollektivtrafik och hållbara transporter. Degernäsbäcken tas upp i och med att man förväntar sig ökad nederbörd till följd av klimatförändringar och fler hårdgjorda ytor. Arne Lindström, ordförande i Degernäsbäckens avvattningsföretag ställer sig kritisk till att belasta Degernäsbäcken med mer vatten, det är idag redan problematiskt (muntl. 2018). Vilket man tar upp som en negativ faktor vid noll-alternativet. Lindström menar dock på att det är minst lika problematiskt med planförslaget i och med ett antal ökade hårdgjorda ytor skapar ytvattenavrinning som måste samlas upp innan det kan släppas ut i bäcken för att undvika mer belastning.

5.3 Påverkan på jordbruket

Att uppskatta hur jordbruket kan komma att påverkas av planförslaget har varit en svår fråga att svara på. Likt Lindströms (muntl. 2018) argument håller jag med om att det svårt att se in i framtiden vad som kommer hända med jordbruket, vilka tekniska lösningar som finns och vad klimatförändringarna innebär för vilken typ av drift som är aktuell. Att noll-alternativet skulle ha en negativ inverkan på driften av jordbruk som beskrivs i miljökonsekvensbeskrivningen såg han ingen direkt koppling till då han menar att ett slentrianmässigt byggande inte kommer att ske och att kommunen ändå har ansvaret över byggloven. Att ha bostadsbebyggelse nära in på jordbruket kan också innebära inskränkningar i hur driften kan komma att ske. Som ovan beskrivet så kan det innebära försvarande vid spridning av gödsel och bekämpningsmedel som minskar avkastningen och bärkraftigheten i marken som minskar produktionsvärdet. Klagomål på lukt, buller och damm innebär också eventuella inskränkningar på driften av jordbruket på ett negativt sätt. I antagandehandlingarna lyfts frågan om att diskutera kompensation för den jordbruksmark som tas i anspråk för att behålla långsiktiga förutsättningar att bedriva jordbruk i stadsnära miljö. Vidare nämns också behovet av att utforma en policy gällande kompenserings vid ianspråktagande av jordbruksmark. Den mark som diskuterats som eventuell ersättningsmark upplever 2 av jordbrukarna inte som en likvärdig mark av brukningsvärde.

De 35 ha som kommer tas i anspråk är en liten del av de 300 - 500 ha som försvinner årligen från Västerbottens län. Ericson (muntl, 2018) menar att stora delar av övriga mark som försvinner saknar det produktionsvärde som marken kring Röbbäck innehar. Röbbäckslätten är Sveriges största sammanhängande slätt norr om Uppsala och en stor naturresurs för Umeå och Västerbotten (Trafikverket Region Nord 2011). Samlade och större jordbruksmarker ger möjlighet till att driva ett modernt och rationellt jordbruk, samt att området i sig har en hög produktionsförmåga.

5.4 Jordbrukets betydelse för Röbbäck och kommunen i framtiden

Mycket av det data som funnits tillgängligt är på regional och nationell nivå och skillnaderna inom länet i beskaffenhet och produktionsförmåga skiljer sig kraftigt. Detta gör det svårt att kvantifiera vilken betydelse som jordbruket i Sörå kern har för Röbbäck och Umeå kommun. Resultaten visar på en övergripande minskning av jordbruksmark i länet men även att en hög produktivitet finns och att återfinna liknande marker som inte redan brukas idag är svårt.

På övergripande nivå i länet så finns det också ett underskott i självförsörjningsgrad, konsumtionen av livsmedel måste kompenseras genom import i större grad än riksgenomsnittet.

Vad framtiden har att komma med är svårt att veta. I och med att klimatförändringar är ett faktum och en global medeltemperatur som stiger med torra och ökenspridning i vissa områden samt översvämningar och havsnivåer som stiger i andra till följd (Jordbruksverket 2015) vet vi inte vilka jordbruksmarker som kommer vara viktiga att bibehålla eller skydda. I motsats till andra länder kan Sverige få ett mer gynnsamt odlingsklimat (Jordbruksverket 2015). Att då sätta produktiv jordbruksmark i ett irreversibelt tillstånd kan vara ett vägspel som skapar problem i framtiden. Det framtida klimatet kan komma att gynna de norrländska jordbruksmarkerna i och med att växtzoner flyttas uppåt i landet och vegetationsperioden ökar (SMHI 2013). Den bördighetskarta som finns i bilaga 2 och som refereras till i resultat som är över 40 år gammal, enligt SMHI har vegetationsperioden under den perioden ökat med 2 veckor i norra Sverige, så även där bör bördigheten stigit något och därmed också värdet.

Av de intervjuade privatpersonerna var det ingen som såg jordbrukets roll i en hållbar utveckling för Umeå. Flertalet såg det öppna landskapet, lugnet och närheten till naturen som viktiga delar i sitt val av boende och trivsel. Delar som finns i Röbbäck just tack vara jordbruket. Det kanske bekräftar oron som jordbrukarna uttryckte att okunskap hos boende i anslutning till jordbruket och åkermarken innebär att de boende upplever brukningen som olägenheter istället för något trevligt. Något som diskuteras av Renström Backman (2014) är den betalningsvilja som krävs för en kollektiv varierar mycket mellan kommuner, i den studien saknar 7 av 15 kommuner betalningsvilja för jordbruksmark och 2 kommuner inte ser något positivt med att bevara jordbruksmark. medan en kommun har mycket hög betalningsvilja. Vidare beskriver Renström Backman att val av metod påverkar det estimerade kollektiva värdet.

Ericson (muntl. 2018) menar att minskade arealer för jordbrukare och fragmenterade marker kan innebära att bärkraften i företagsamheten kan bli drabbade. Samt bekräftar de lokal jordbrukarnas oro att byggnationer nära jordbruksmark kan och troligtvis kommer skapa problem i form av klagomål på jordbrukets verksamheter. Regler för spridning av gödsel och bekämpningsmedel kan också bli ett problem med hushåll i närheten och aktuell lagstiftning. Av de 300-500 ha jordbruksmark som årligen försvinner från Västerbottens län saknar stor del de kvalitéer och produktionsvärdet som återfinns på Röbbäckslätten och Sörå kern. Ericson nämner också problematiken med graderingen av jordbruksmark och dess trubbighet i norra Sverige. Att det inte specificeras mer noggrant än gradering 1-4 för mellan- och övre norra Sverige ger dålig eller ingen möjlighet att bedöma beskaffenhet eller odlingspotential. När det gäller denna

gradering är den gammal och temperaturen har stigit, växtzoner har förändrats till fördel för norra Sverige, en nyare karta med bättre upplösning skulle göra det till ett mer användbart verktyg.

5.6 Slutsats

Bedömning över jordbrukets och andra areella näringars betydelse för en ekonomisk, social och ekologisk utveckling är en svarbedömd fråga beroende på vem som tillfrågas. Jordbruket har möjlighet att bidra till kommunens ekonomiska hållbarhet genom att ett fungerande och effektivt jordbruk minskar behovet av varuimport. Där det redan idag finns ett underskott av produktion. Som resultaten visar finns det bra jordbruksmark i Röbbäck och produktionsvärdena är höga och bördigheten och avkastningen kan komma att öka i och med klimatförändringarna. Sett ur social hållbarhet är det svårt att bedöma jordbrukets betydelse annat än att det ger mervärden för de som bor och rör sig i området och erbjuder öppna landskap och naturvärden. Något som värderades av de boende i Röbbäck.

Översiktsplaneringen innebär en direkt negativ effekt för en jordbrukare i form av minskad markareal i närheten till sitt brukningscentrum. Då en eventuell ersättningsmark fortfarande är under diskussion återstår det att se vad som sker vidare. Den tillgängliga jordbruksmark som finns i Röbbäck och Söräkern är begränsad och nyttjas till fullo. Jordbruket kommer påverkas av översiktsplanen i varierande grad. Risk finns för att jordbruksverksamheterna får anpassa sig efter de boende i området och på sätt minska bärkraften och avkastningen av sina marker.

Många boende i Röbbäck var positiv till fler bostäder i mer varierad form och såg inget problem med att öka antalet invånare. För näringsidkare innebär fler boende i närområdet också en positiv utveckling genom att antalet möjliga kunder ökar. Något som Röbbäcks IF också lyfte fram som positivt är att en ökning av invånare skapar möjligheten till fler medlemmar. Negativa följder av översiktsplaneringen är minskningen av värdefull jordbruksareal i Umeå kommun, att Röbbäcks IF:s fotbollsanläggning förlorar naturgräsplanerna i anslutning till sitt arenaområde och risken för att inskränka på jordbrukets förmåga att bibehålla bärkraft och produktionsvärde. En annan risk finns att den lantliga känslan i Röbbäck försvinner allt eftersom det växer ihop med Umeå och blir en stadsdel likt alla andra. Oro för problem till följd av en ogenomtänkt och snabb expansion fanns samt att jordbrukare uttryckte oro för att boende tätt in på jordbruksmarken ska klaga på lukt, damm och buller.

Jordbruket har sin roll i samhället för att säkra en livsmedelsförsörjning och för att bevara det öppna landskapet, biologiska mångfalden och kulturvärden. Exploatering av jordbruksmark står för endast en liten del av den faktiska förlusten som finns i länet och kommunen. Dock är det viktigt att tänka på vilken del man använder till just exploatering då bärkraft och produktionsvärdet tillsammans med möjligheten till ett rationellt brukande är viktiga delar. Resultatet visar på goda förutsättningar med god bördighet. I och med klimatförändringarna kan växtförutsättningarna bli bättre i Västerbotten som eventuellt ökar förmågan till att odla exempelvis spannmål som idag ligger under världsnittet.

- Nationalencyklopedin. 2018. *Arrondering*.
<http://www.ne.se.proxy.ub.umu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/arrondering>
(hämtat 2018-05-27)
- Naturvårdsverket. 2016. *Regional uppföljning av miljö kvalitetsmålen 2016*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- PBL 2010:900. *Plan och bygglag*.
- Persson, Sören och Jonasson, Lars. 2017. *Skafferiet mellan kust och fjäll. Livsmedelsproduktion i Västerbotten*. Umeå: Region Västerbotten.
- Renström Backman, Annika. 2014. *Jordbruksmarkens kollektiva värden – Kommunpolitikens vädering av de öppna landskapen i Västerbottens län*. Umeå: Umeå universitet.
- Sandström, Boel. 2018. Försöksledare och avdelningschef på SLU Fältforskningsstation. Intervju 2018-05-02
- SCB. 2008. *Karta över NUTS-indelningen i Sverige*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- SFS 1972:719. *Expropriationslag*.
- SFS 1998:905. *Förordningen om miljökonsekvensbeskrivningar*
- SFS 1998:808. *Miljöbalk*.
- Slätmo, Elin, Edling, Peter, Norderhaug, Ann och Stenseke, Maria. 2012. *Jorden vi ärvde. Den svenska åkermarken i ett hållbarhetsperspektiv*. Kungl. Skogs- och lantbrukarakademiens tidskrift, ss. 12-13.
- SMHI. 2013. *Så kan jordbruket möta ett förändrat klimat*.
<https://www.smhi.se/nyhetsarkiv/sa-kan-jordbruket-mota-ett-forandrat-klimat-1.30489> (hämtat 2018-05-27)
- SOU 1991:38. *Räkna med miljön - Förslag till natur- och miljöräkenskaper*. Stockholm: Finansdepartementet.
- Sweco Umeå. 2015. *Miljökonsekvensbeskrivning Vägplan E12 Röbbäck - Norra länken*. Umeå: Trafikverket.
- Sveriges Regering. 1998. *Proposition 1997/98:145*. Stockholm: Sveriges Regering.
- Trafikverket. 2010. *Arbetsplan. Miljökonsekvensbeskrivning, Umeåprojektet - Västra länken, Väg E12. Delen Röbbäcksdalen - Röbbäck, Umeå kommun. Objekt 8211524-12*. Umeå: Trafikverket.
- Trafikverket Region Nord. 2011. *Arbetsplan. Umeåprojektet, Västra länken, Väg E12, Delen Röbbäcksdalen - Röbbäck*. Luleå: Trafikverket.
- Umeå kommun. 2008. *Miljömål*. Umeå: Umeå Kommun.
- Umeå kommun. 2016. *Sammanställning dialogmöte Röbbäck. Tillhör översiktsplan Umeå kommun – fördjupning Röbbäck*. Umeå: Umeå kommun
- Umeå kommun. 2017. *Översiktsplan Umeå kommun. Fördjupning för Röbbäck antagandehandling med miljökonsekvensbeskrivning 2017*. Umeå: Umeå kommun.

Umeå älvdal, 2018. *Röbäck – Ume älvdal.*

<http://umealvdal.se/besöksomraden/roback/#om> (hämtat 2018-05-25)

Wård Edvall, Sara. 2018. Umeå kommun. Mailkontakt. 2018 05 26

Bilaga 1 Frågor som användes vid intervju av privatpersoner.

1 Kort information om vem du är och din anknytning till Röbbäck

4 Har du en verksamhet som påverkas av den?

7 Vilken betydelse tror du jordbruket/andra areella näringar har i Röbbäck, för byn och för Umeå kommun

10 Hur tror du Röbbäck kommer att påverkas som by?

2 Känner du till planeringen för Röbbäcksområdet och vad det innebär?

5 Vad tycker du är viktigt att ha din närhet för att trivas?

8 Vart/hur vill du helst se bebyggelse?

11 Ser du någon positiv påverkan?

3 Hur påverkas du av översiktsplanen? (Ekonomiskt, Socialt eller miljömässigt)

6 Vad värderar du med att bo just i Röbbäck? Vad saknas?

9 Hur ser du på ett ökat antal boende i närområdet?

Ser du någon negativ påverkan?

Bilaga 2 Frågor använda som intervjuunderlag till de djupgående intervjuerna med lant- och skogsbrukare, föreningar och företagare.

1 Vem är du och vad har du för anknytning till Röbbäck?

2 Känner du till områdesplaneringen och vad den innebär?

3 Hur påverkas du/ni av den aktuella översiktsplanen? Har du en verksamhet som påverkas?

4 Påverkas du på andra sätt av översiktsplaneringen? Ekonomiskt, Socialt eller miljömässigt?

5 Hur/vart skulle du helst vilja se bebyggelse?

6 På vilka sätt skulle du/ni påverkas positivt av översiktsplaneringen?

7 Hur ser du/ni på ett ökat antal boende i närområdet?

8 Vad tycker du är viktigt att ha i din närhet för att du ska trivas?

9 Vad värderar du med att bo just i Röbbäck? Vad saknas?

10 Vilken betydelse tror du jordbruket i Röbbäck har för byn och Umeå kommun

11 Berätta om din verksamhet (storlek, typ av produktion mm)

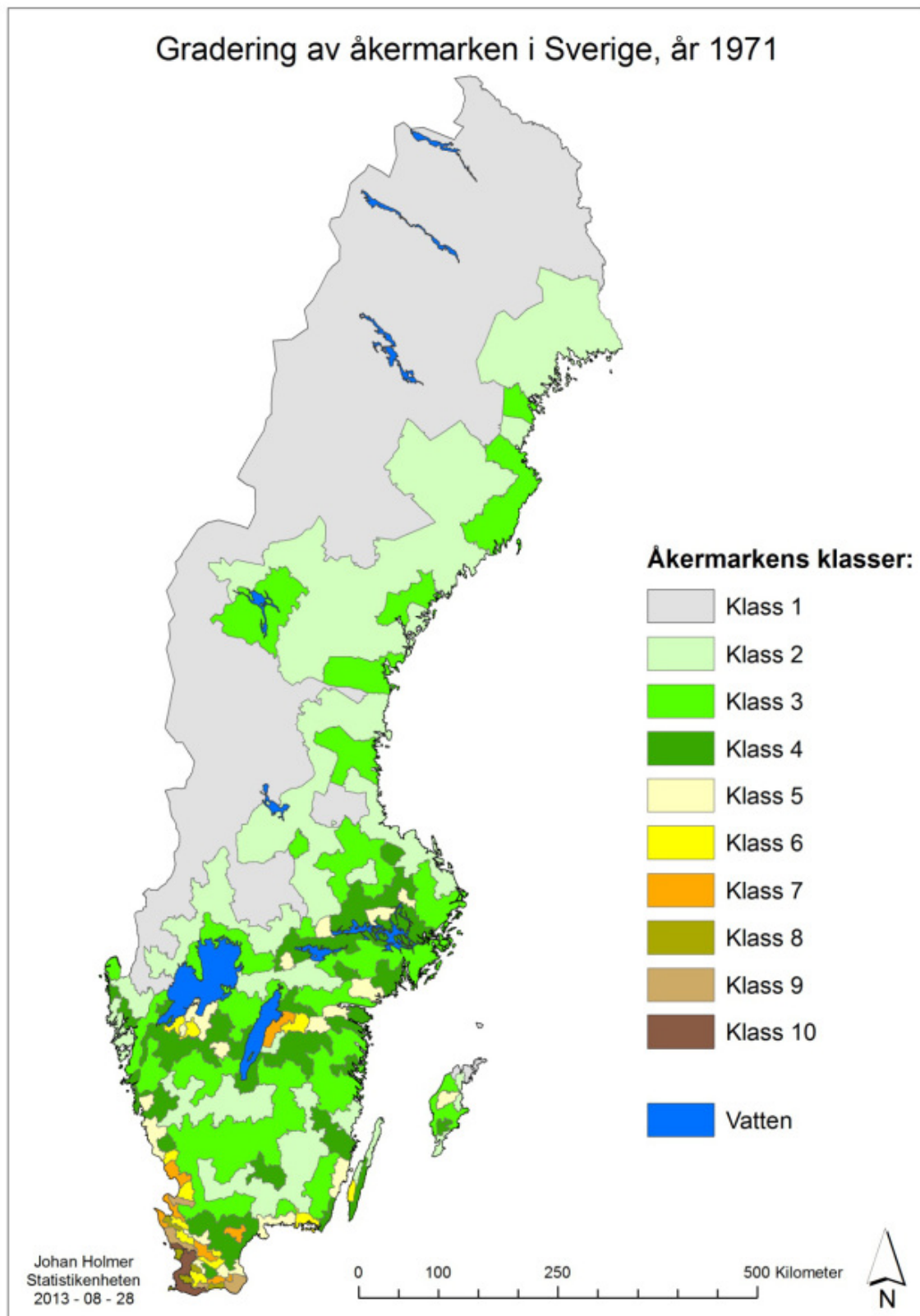
12 Hur tror du/ni att Röbbäck som by skulle påverkas?

13 Hur ser du/ni på en ökning av antal boende i närområdet?

14. Vilka förutsättningar för jordbruk finns det i Röbbäcksområdet?

15 Om du/ni har yttrat er i samrådshandlingarna, hur upplever du/ni att kontakt och respons från kommunen och tjänstemännen har varit?

Bilaga 3. Gradering av åkermark i Sverige

Figur 1 Karta över gradering, baserad på 1969 års skördesstatistik. Hämtad från <https://jordbruketisiffror.wordpress.com/2013/10/01/gradering-av-akermark-var-finns-klass-10-jordarna/>

